

La Revista Blanca

SOCIOLOGÍA, CIENCIA Y ARTE

AÑO I. — NÚMERO I
SEGUNDA ÉPOCA

BARCELONA-SARDAÑOLA

1.º de junio de 1923

SUMARIO: *Nuestras ideas y nuestros propósitos:* La Redacción.—*Saludemos a los que fueron.*—*El origen de LA REVISTA BLANCA.* — *El sindicalismo y la anarquía:* Soledad Gustavo.—*El futurismo:* Federica Montseny. — *Alrededor de los problemas de Cataluña:* Federico Urales.—*Rodando por el mundo:* Hipatia.—*El proceso de Lyon.*—*La lucha por la existencia:* Jean Lenormand. — *Cambio de novelas.*—*Apuntes biográficos.*—*La herencia moral de los muertos:* F. Suñer y Capdevila.—*Gutenberg.*—*El último Quijote* (novela).

Nuestras ideas y nuestros propósitos

Es costumbre muy puesta en razón, decir a sus lectores qué se proponen llevar a término las nuevas publicaciones, y aunque la presente no es de ahora, han pasado tantos años y tantas cosas desde que dejó de publicarse, que nos obliga como si lo fuera.

Por otra parte, aspiramos a tener lectores que antes no tuvimos y a esos lectores hemos de decirles cuáles son nuestras ideas y nuestros propósitos para que continúen leyéndonos, si les place, o dejen de hacerlo si nuestros razonamientos no fueren de su agrado.

Esta Revista defenderá la constitución de una sociedad sin gobernantes y sin propietarios, estimando que el orden y el descontento reinante, y que, al parecer, hace necesaria la autoridad para mantener el orden, nace del injusto reparto que de los bienes naturales se ha hecho.

Así, por ejemplo: Si hay que repartir cien sacos de trigo entre diez personas, dando diez a cada una, no hace falta gobierno alguno para imponer el orden; pero si a una de aquellas personas se le dan quince sacos y a otra solamente cinco, la autoridad será menester para sofocar el descontento que habrá producido el injusto reparto.

Este es el caso de la presente sociedad. Que el problema social es más complejo de lo que nosotros creemos; que lo es también

la naturaleza humana, etc., etc... Cuantos razonamientos se opongan a las nuestras, habrán de discutirse y se discutirán aquí con claridad y alteza de miras.

Tú, lector, hombre de moralidad y hombre de buena fe aunque algunas veces hayas sido malo, síganos en nuestra obra hasta convencerte de que el hombre mata y explota al hombre por necesidad social y no por instintos naturales.

* * *

Para los antiguos lectores de LA REVISTA BLANCA y para los nuevos que sustenten la misma idealidad fundamental, hemos de usar otro lenguaje.

Claro está que las ideas que LA REVISTA BLANCA va a defender serán las mismas que defendió en su primera época; pero la igualdad económica en una sociedad sin gobierno, ha sufrido, desde entonces, una evolución y un cambio que es preciso consignar al emprender de nuevo la marcha.

Cuando LA REVISTA BLANCA dejó de publicarse, la concepción que los anarquistas teníamos de la anarquía era un tanto autoritaria y lo eran también nuestros propios actos.

Además, entonces, había muy pocos judi-

La professora Susana Tavera, experta en la història de l'anarquisme a Catalunya, tracta aquest treball de la tradició periodística de la família de Frederica Montseny.

Soledad Gustavo, Frederica Montseny i el periodisme àcrata ¿ofici o militància?

La significació política de Frederica Montseny ha estat assenyalada una i altra vegada no sols als llibres d'història que estudien el moviment anarquista, sinó també als mitjans de comunicació social. I, encara que amb menys intensitat, quelcom semblant ha passat amb la de Soledad Gustavo, la seva mare. De fet, les biografies de Soledad Gustavo i de Frederica Montseny, tot i que estan enmarcades en generacions diferents, guarden paral·lelismes que van més enllà del que és comú a la majoria de famílies, dins d'una mateixa classe social i entre correligionaris d'una mateixa militància i ideologia. Paral·lelismes aquests que no són més que un conjunt de

circumstàncies estimulades per la dedicació d'ambdues anarquistes a la propaganda de l'ideal àcrata i per la seva vinculació a "La Revista Blanca" i a l'editorial familiar, les edicions de "La Revista Blanca", que crearen i mantingueren els Montseny. Volem assenyalar aquí que la feina desenvolupada per aquestes dones dins el camp de la propaganda i del periodisme política i/o sindical (aquest darrer només en el cas de Frederica) mostra uns nivells de professionalització que no sols foren molt característics dins la premsa anarquista, sinó que a més es van distingir plenament respecte als d'altres sectors del periodisme obrer català. Potser, per això, la mateixa Frederica Montseny ha manifestat en algunes ocasions que la seva professió sempre ha estat la de "periodista".

Lògicament, doncs, aquest treball s'inscriu dins el marc general d'una reflexió respecte al desenvolupament del periodisme anarquista però, també, respecte la realitat històrica de les dones periodistes a Catalunya. Aquest és, de fet, un terreny que, com molts efectes benefactors del tímid desenvolupament iniciat pels estudis d'Història de la Premsa a cada nostra en els darrers anys. Les dificultats i les mancances que avui encara trobem en aquest terreny, no amaguen, però, que al incorporació de la dona a un exercici plenament professionalitzat del periodisme no s'ha registrat a la societat espanyola fins les dècades dels anys 1960 i 1970. I que, malgrat el canvi qualitatiu que aquesta incorporació ha significat en els últims anys, la presència de les dones als mitjans de comunicació

social no ha estat ni massa nombrosa, ni s'ha caracteritzat per un accés immediat als llocs de màxima responsabilitat! Aquesta realitat i els components de tota mena, ideològics, social i econòmics que l'expliquen no han impedit, però, que des de principis del segle XIX, un grapat de dones de procedència social molt variada i amb motivacions, també, molt diverses crearen, dirigiren o, simplement, escrigueren a publicacions periòdiques de diferents tipus. Unes ho feren per motius d'apostolat religiós, altres per representar els interessos socials i econòmics dels seus marits. Per a unes, la motivació arrencava de l'estricta plaer d'escriure, per a d'altres de la voluntat feminista o no d'incidir a la societat i a la situació d'altres éssers humans i, per a unes darreres de la militància política. És clar que, malgrat la heterogeneïtat de les seves motivacions, aquestes dones foren autèntiques pioneres del periodisme femení. Val la pena, doncs, estudiar casos particulars com els que ací ens ocupen per preguntar-nos, després, quins van ésser els elements que feren possible el paper precursor d'aquestes periodistes.

Soledad Gustavo y Frederica Montseny, dues pioneres

Soledad Gustavo era el pseudònim més utilitzat per Teresa Mañé (en ocasions també havia signat com "La Dama Gris"), una anarquista nascuda a Vilanova i la Geltrú l'any 1865 i que des de la seva joventut s'havia destacat pel caràcter independent de les seves idees (el seu pare era un vell federal, *partidari de Pi i Margall*)². Soledad Gustavo va ésser membre actiu de la Confederació de

Mestres Laics de Catalunya, responsable de dues escoles laiques i, també, va col·laborar a diversos periòdics anarquistes i lliurepensadors que, com "La ilustración de la Mujer" de Barcelona, "El Diario de Villanueva y Geltrú", "La Tronada", "La Tramontana" i "El Productor" de Barcelona o "El Corsario" de la Corunya, van publicar els seus primers assaigs literaris i periodístics. De fet, el 1935 i amb ocasió del seu 75è. aniversari, ella mateixa hauria de recordar, potser, exageradament que entre 1886 i 1896 "tota la premsa d'idees d'Espanya i Amèrica publicava articles seus". El 1891, Soledad Gustavo va contraure matrimoni civil amb Federico Urales i des de llavors la tasca pública d'aquesta jove lliurepensadora anarquista va restar unida a la del seu company i a la de "La Revista Blanca", la publicació que Urales va crear a Madrid l'any 1898 i que tornà a aparèixer a Barcelona el 1923. Segons Frederica Montseny, la col·laboració entre els seus pares va ésser sempre "íntima" i "perfecta" i si el pare era "el geni creador", la mare tenia més "cultura". En efecte, va ésser Soledad Gustavo la que sempre administrà "La Revista Blanca" i totes aquelles edicions que aquesta publicació patrocinà. També va ocupar-se de les traduccions d'articles estrangers (pràcticament, a tots els números h'hi havia algun) i, en alguna ocasió, fins i tot va assumir la direcció de la revista. Aquestes tasques d'organització no impediren, però, que Soledad Gustavo també desenvolupés activament el paper de periodista. En aquest terreny, la seva va ésser una pluma versàtil que, com la dels altres membres de la família, va

conrear amb eficàcia no sols el discurs teòric de l'individualisme anarquista, sinó també temes que, com l'amor lliure o l'emancipació llibertària de la dona fins i tot eren més novedosos. També s'ocupà d'algunes seccions fixes que com, per exemple, "Las Efemérides del Pueblo" (1942), "Las Monografías Sociales" (1927), "La Galería de Hombres Célebres" (1934), van ésser publicades a la segona època de "La Revista Blanca", i, a diferència de la resta de la família, Soledad Gustavo mai va escriure contes, relats o novel·letes populars. Si *Las Diosas de la Vida* va ésser publicada amb el seu nom, aquest fet no va ésser més que un ardit utilitzat cap a l'any 1910 per vèncer les reticències d'un editor de Madrid quan Federico Urales, el seu veritable autor, era perseguit. Un estratagema aquest que mai va ésser rectificat en posteriors edicions.

Per la seva part, és la mateixa Frederica Montseny la que ha explicat en nombroses ocasions les experiències autodidactes de la seva joventut, el seu despertar a les idees llibertàries i els inicis del seu treball a la premsa anarquista³. Havia nascut a Madrid l'any 1905 i era una adolescent encara quan junt amb la resta de la família arribà a Barcelona. Va créixer en contacte amb la natura, ocupant-se ella mateixa de les gallines, els porcs i els conills d'una petita granja que els seus pares s'acostumaren a mantenir per afrontar les necessitats familiars. Va ésser educada per la seva pròpia mare i no va assistir a més classes que els de secretariat i idiomes de l'Acadèmia Cots, un establiment barceloní certament popular. Com tants altres joves anarquistes, Frederica Montseny

va completar la seva educació de manera autodidacta llegint amb assiduitat autors i obres tan variades com les que van des de l'antiguitat clàssica al món contemporani, des de les ciències naturals a la literatura, o, a l'últim, des del teatre a la filosofia. I seguint l'exemple familiar, Frederica Montseny va manifestar inclinacions primerenques envers l'ofici de la ploma. Escrivia amb senzillesa i, segons diu ella mateixa a una de les seves novel·les, ho feia "amb espontaneïtat i gairebé amb incoscència". Publicà la seva primera narració curta quan tan sols tenia setze anys, el primer article periodístic a "Solidaridad Obrera" quan comptava 18 i, des de llavors, la militància anarquista de Frederica Montseny tingué clar i decidit que ja mai no abandonaria.

És evident que aquestes disposicions de Frederica Montseny poden ésser considerades com el fruit d'una herència familiar. Ja hem vist la significació de Soledad Gustavo dins el periodisme anarquista. I, per la seva part, *Joan Montseny* (més conegut com a Federico Urales, el pseudònim que més assiduament utilitzà) era un anarquista, nascut a Reus, que havia estat boter a la seva joventut, que havia estudiat magisteri i que, en 1896, poc després de l'esclat d'una bomba al pas de la processó del Corpus al carrer de Canvis Nous, va ésser empresonat al castell de Montjuïc junt amb un grapat de destacats anarquistes de Catalunya i de "joves intel·lectuals d'ideologia anarquitxant (en particular Pere Coromines —com ja ha estat assenyalat per Jordi Castellanos i Àngel Duarte—)⁴. Alliberat el 1897, fou desterrat a la

Gran Bretanya i en tornar a Espanya fou redactor d'"El Progreso" de Madrid. L'any 1898 creà a Madrid "La Revista Blanca", una publicació que va nèixer amb el propòsit de contribuir a la campanya de protesta iniciada dintre i fora d'Espanya arran del procés de Montjuïc i que aviat seria, segons Díaz del Moral, la més important de tot el moviment obrer de parla castellana.

Quan Frederica Montseny començà a escriure l'any 1923, feia temps que Federico Urales era conegut als mitjans llibertaris de tot Espanya. S'havia distingit no sols pels seus escrits, sinó també pels èxits assolits a les campanyes promogudes per "La Revista Blanca": els anarquistes empresonats a Montjuïc van ésser alliberats el 1900, i poc després també ho foren els de Jerez (1901) i els de La Mano Negra (1905). Això no impedí, però, que cap a l'any 1920 Urales fos un home relativament aïllat dins el moviment anarquista. En part, perquè sempre havia polemitzat amb uns i altres i fins al 1905 havia fet de "La Revista Blanca" el seu "propi organ de propaganda". I, també, perquè en començar a dibuixar-se a partir d'aquest mateix any alternatives sindicals pel desenvolupament de l'anarquisme espanyol i, *especialment, del català*, Urales es posà clarament al marge de qualsevol fórmula anarco-sindicalista. De fet, el seu individualisme portà Urales a trencar amb tans correligionaris seus que, segons les seves pròpies paraules, "dins de l'anarquisme, pocs militants dels que (havien) publicat periòdics o pronunciat discursos (sentien) cap mena de simpatia per (ell)". I, segons recorda Frederica Montseny a les seves memòries, la

seva família "en realitat, vivia, dins una mena de circuit tancat". Això no va impedir que la vocació literària que Urales arrossegava des dels dies què amb l'aval i col.laboració de destacats escriptors modernistes havia publicat a Madrid "La Revista Blanca", tingués continuïtat en feines com les col.laboracions a "El Liberal" de Miguel Moya. Per això, en créixer Frederica i en semblar que la crisi cenetista dels anys 1919-1923 no sols donava nova vigència a l'afinitat anarquista d'individualitats i/o grups, sinó que a més reclamava dels Montseny esforços propagandístics semblants als dels darrers anys del XIX, totes aquestes circumstàncies cristal.litzaren el juny de 1923, poc abans del cop d'estat de Primo de Rivera, en la reaparició, aquesta vegada a Barcelona, de "La Revista Blanca". Frederica Montseny afirmaria, molts anys després i a l'exili, que van "tornar a sortir perquè tot just acabaven de passar una època de repressió, la dels generals Anido i Arlegui, i calia fer una seriosa tasca doctrinal que contribuís a posar en contacte amics disseminats per tot Espanya".

En general, la producció de Frederica Montseny ha estat certament prolífica, un tret aquest que ni l'exili o l'edat han aconseguit esborrar mai. Des del juny de 1923, Frederica escriu sobre anarquisme, feminisme, individualisme, cultura i literatura a "La Revista Blanca" que, com hem vist tot just acabava d'iniciar la seva etapa barcelonina. Entre 1921 y 1936 publicà més de quaranta novel.letes o narracions curtes de tipus popular i, coincidint amb la dictadura de Primo de Rivera, tres relats llargs —La Indomable (1927), Victoria (1925) i

El Hijo de Clara (1927)— que, tot i només ésser reconegut com a autobiogràfic el primer d'ells, tenen tots ells un contingut àmpliament personalitzat en funció de la vida de la mateixa Frederica. Pel que fa als treballs literaris d'aquesta època, és clar que Frederica Montseny sempre va contemplar-los com a traducció àcrata i revolucionària del mite de Prometeu. Ella mateixa es definí l'any 1930 al pròleg de la tercera edició de la seva novel.la Victoria com una nou "prometeu femení" respecte de la societat i els homes. Prometeu com aquell tità de l'antiguitat clàssica que, rebelant-se contra l'Olimp, va robar el foc de la saviesa per entregar-lo als homes amagat sota una fulla de palmeta i desfer, així, la seva indefensió davant dels deus, precisament. Prometeu perquè aquestes funcions "prometeiques" coincidien amb la definició llibertària de la cultura com a precedent immediat i necessari dels canvis revolucionaris. I, en darrer terme, Prometeu en un sentit que encaixa amb la utilització que, del mite va fer Pere Coromines l'any 1934 a Prometeu, la darrera part de la seva trilogia novel.lada, Les dites i les facècies d'en Tomàs de Bajalta. D'acord amb aquesta, la militància dels intel.lectuals catalans d'ideologia anarquitzant, com el mateix Coromines, va tenir a les darreries del XIX una significació social que molt bé podia ésser expressada mitològicament amb la figura del tità. No eren res més que nous Prometeus entestats a trametre mitjançant la "revista", el "pamflet", la "Conferència", la "funció de teatre", "l'escola" i "l'edició de llibres" el saber a la classe treballadora. Aleshores, —es diu a la novel.la— "els obrers ompliran

les idees amb les divines riqueses de l'esperit i el capitalisme s'esfondrà".

En conjunt, doncs, la producció de Frederica Montseny va tenir fins al 1931 trets acusadament culturals i/o literaris. Si la política hi estava present era dins els límits generalment abstractes del discurs apolític i individualista, característic de determinats sectors anarquistes. En canvi, i tal com ja ha assenyalat el professor Pere Gabriel, aquestes característiques generals es transformaren visiblement a partir de 1931, en arribar la Segona República. Des de llavors i sense abandonar els vessants anteriors, Frederica Montseny també va escriure articles de comentari i d'actualitat política sempre, és clar, des d'una perspectiva anarquista. De fet, els seus articles periodístics adquiriren aquesta nova dimensió en començar la família Montseny la publicació d'"El Luchador", un setmanari que fins a la seva desaparició l'any 1933 va desenvolupar una oposició sistemàtica a la política republicana i els dirigents moderats de la CNT, també anomenats "trentistes". I, per altra banda, aquesta transformació va coincidir amb l'inici de l'actuació de Frederica dins la CNT (ella diu a les seves memòries que va ingressar al Sindicat d'Oficis de Cerdanyola-Ripollet l'any 1923) i amb l'anomenada Frederica com a redactora de "Solidaridad Obrera" l'octubre de 1931, al mateix Ple Sindical que designà per al lloc de director Felipe Alaiz, un anarquista bohemí i molt donat a la ploma, que ja era col·laborador assidu de la família Montseny a les seves publicacions. Aquesta transformació no era, malgrat tot, aïllada. S'inscriví en els canvis

experimentats per la premsa anarco-sindicalista, en especial la diària, fenomen sobre el qual jo mateixa he escrit en altres ocasions. En general, els anys trenta significaren per a aquests periòdics la consolidació de les funcions informatives respecte de l'actualitat sindical i política, inaugurades de forma desigual durant la Primera Guerra Mundial. Fins i tot es pot assenyalar que molts periodistes anarco-sindicalistes del moment desitjaren llavors modernitzar els seus periòdics i introduir els elements de més moderna factura no sols per competir amb més eficàcia amb la premsa burgesa, sinó perquè a més aquests eren els signes del temps.

La prosa de Frederica Montseny també va complir en aquesta ocasió amb els objectius fixats. Amb desafiaments retòrics va criticar els nous governants republicans; amb llenguatge incisiu i sovint personalitzat es va enfrontar amb els dirigents que havien firmat el Manifest del Trenta (Peiró i Pestaña, entre ells) i als sectors cenetistes partidaris de la seva política; amb paraules de sentiment anarquista dels perseguits a l'Alt Llobregat o dels morts de Casas Viejas; i, a l'últim, amb seductores imatges de la solidaritat i la llibertat de la societat àcrata. Sense entrar en consideracions respecte a la qualitat dels seus escrits (aquest és un aspecte que no afecta els arguments aquí exposats), el cert és que aquests mostraren l'eficàcia d'una ploma i una retòrica que denoten la versatilitat pròpia del periodisme.

"La Revista Blanca" i les seves edicions, una empresa familiar

Per tot el que portem dit queda

clar que l'anarquisme de Soledad Gustavo i de Frederica Montseny va tenir una dimensió periodística molt acusada i que aquest es desenvolupà en íntima connexió amb la via de "La Revista Blanca". En general, "La Revista Blanca" va ésser una publicació que al llarg de les dues etapes de la seva vida (Madrid, 1989-1905, i Barcelona, 1923-1936, respectivament) va acomplir les funcions de propaganda, culturalització i relació entre grups i individualitats que sempre van ésser característiques dels periòdics anarquistes. Va ésser el mitjà d'expressió d'un determinat sector de la militància anarquista, el dels Urales i el dels anarquistes que s'agruparen al seu entorn. I, en aquest sentit, es va diferenciar plenament respecte de les publicacions anarco-sindicalistes que eren porta veus o òrgans d'expressió de societats i sindicats obrers. Ja hem vist que va ésser creada per Federico Urales i, si aquest li va posar per nom "blanca", no va ésser per la significació pacifista de l'adjectiu com ell mateix pretén a les seves memòries. Per contra, ho va fer per vincular-se explícitament a la imatge i el prestigi de "La Revue Blanche" de París. Els motius són evidents i força variats. En l'àmbit internacional, "La Revue Blanche" va ésser una de les publicacions que més activament es distingí en la campanya contra el famós procés de Montjuïc, tantes vegades esmentat en aquest article. No era una publicació de caràcter estríctament polític. Però, en nombroses ocasions havia estat titllada d'anarquista o anarquitant: Félix Fénéon, el seu redactor en cap des de 1894, a més d'un excel·lent crític d'art —segons Mallarmé, "el més subtil i agut"

entre tots els francesos d'aquells anys— va ésser inculpat al procés anomenat dels "trenta", iniciat arran de l'atemptat que costà la vida al president francès Carnot l'any 1894. Tanmateix, entre desembre de 1896 i abril de 1898, "La Revue Blanche" de París va publicar una sèrie de setze articles escrits per Fernando Tárrida del Màrmol, per denunciar les tortures als anarquistes de Barcelona com a exemple clar de la naturalesa "inquisitorial", àdhuc repressiva i confessional de l'Estat espanyol. Fidel a aquesta línia, "La Revue" va donar ajut actiu a refugiats, que com Federico Urales, passaren per París en aquells moments.

És evident que "La Revue Blanche" va ésser per a Urales, a més, un model periodístic força enlluernador. Era propietat dels tres germans Natason, els fills d'una família de rics jueus (per alguns, "La Revue" va ésser "l'òrgan de la cultura jueva del moment de definició "dreyfusard") que aconseguiren fer-la famosa al París de la "Belle Époque". Era coneguda i estimada tant pel seu caràcter "snob", per uns inconformista i bohemí i per altres mol "dandy" a l'estil "Rive Droite", com per reunir eclècticament firmes tan destacades de la literatura, la pintura, el teatre i la música com les de Tolstoi, Gorki, Oscar Wilde, Marinetti, Zola, Mallarmé, Verlaine, Apollinaire, Proust, Bonnard, Vuillard, Toulouse-Lautrec o Léon Blum. A més, "La Revue Blanche" fou a les mans dels Natason i dels seus amics un fòrum per a l'examen que qüestions tan innovadores com el control de la natalitat, el socialisme o les condicions de vida de la classe treballadora. Com anys més tard, recordaria Misia (Llavors dona de Thadée Natason i després, de

Josep Maria Sert, el famós pintor català) el grup de "La Revue" participà activament i destacadament en l'esclat violent de la consciència social a la França de l'afer Dreyfus.

La claredat amb què Federico Urales es va vincular a "La Revue Blanche", no evita l'existència d'altres models també força influents. Jordi Castellanos ens ha mostrat que per als anarquistes de llavors un dels prototipus revolucionaris més clars era el de Kropotkin, l'aristocrata rus que no sols assumia la propaganda escrita dels ideals àcrates, sinó que, a més cercava sistemàticament la col·laboració d'intel·lectuals de renom internacional per a les seves publicacions. Per la seva part, Teresa Abelló i Enric Olivé han parlat de l'ascendent ideològic que Jean Grave sempre va tenir sobre Urales. I, potser, també cal recordar ací, seguint els treballs ja clàssics de Jean Maitron sobre l'anarquisme francès, l'àmplia ressonància que sempre tingueren als mitjans anarquistes de tot Espanya "La Révolte" (1887-1894), una revista anarquista que, metamorfosejada després de 1895 en "Les Temps Nouveaux" i nascuda gràcies a la infatigable dedicació de Grave, sempre cercà la col·laboració dels elements més destacats de la vida artística i literària de França. Per la seva part i com la mateixa "Revista Blanca" faria sempre, "Les Temps Nouveaux", patrocinà la publicació d'una biblioteca anarquista de reconegut prestigi.

L'existència d'aquestes influències és, doncs, clara. El primer número de "La Revista Blanca" va aparèixer a Madrid l'any 1898 com a "Publicación Quinzenal de Sociología, Ciencias y Artes" no sols per escapar a la

lleï que des de 1896 prohibia qualsevol forma de propaganda anarquista, sinó perquè a més, aquest subtítol és el que millor s'avenia a la naturalesa del projecte. De fet, "La Revista Blanca" va ésser una publicació fonamentalment teòrica, dedicada a la difusió de les idees àcrates però, també, dels coneixements socials, científics i artístics. Per això, Federico Urales cercà l'aval de firmes tan destacades com les de Francisco Giner, Gumersindo de Azacárate, Miguel de Unamuno, entre els autors castellans; Jaume Brossa o Pere Coromines, entre els catalans; i a l'últim, la col·laboració de Malato, Malatesta, Anselmo Lorenzo, Ricardo Mella o José Prat, entre els seus propis correligionaris anarquistes. "La Revista Blanca" es va transformar així en un dels exemples més clars del que Pere Gabriel descriu gràficament com a procés d'intel·lectualització de l'anarquisme i d'anarquització de determinats sectors joves de la intel·lectualitat de finals de segle. Quan "La Revista Blanca" tornà a reaparèixer el 1923, és evident que la situació havia canviat radicalment. Però, si bé la seva capçalera havia perdut els noms d'aquells literats i artistes que tanta lluentor li havien donat, el model periodístic continuava essent el d'una revista de tipus teòric amb forts components culturals i àmplia col·laboració de firmes anarquistes estrangeres.

Des del punt de vista històric, és evident que el desenvolupament d'aquest model va dependre, per una banda, de les condicions polítiques i, per l'altra, de les possibilitats de finançament. De fet, unes i altres imposaren a les publicacions anarquistes una vida generalment curta, plena

d'imprevistos i dificultats. Per això, també, la premsa anarquista ofería als seus promotors unes possibilitats de professionalització gairebé nul·les o, en tot cas, molt limitades. La conseqüència fou que el periodista anarquista sempre va ésser un obrer que compaginà el seu treball amb les tasques de la propaganda escrita. Sol o amb un grapat de companys (molt pocs, per regla general) redactava, confeccionava i, en cas d'ésser tipògraf, ell mateix imprimia el periòdic que, sovint, fins i tot distribuïa. I, a la pràctica, només es distingia d'altres sectors del periodisme obrer, fins i tot dels anarco-sindicalistes de la CNT, perquè ell era plenament independent i, en canvi, els que tenien a càrrec seu portaveus o òrgans sindicals havien estat designats per les assemblees plenàries de les organitzacions i, per tant, eren responsables davant d'aquestes de la gestió desenvolupada. D'acord amb aquesta definició, és evident que Soledad Gustavo i Frederica Montseny constitueixen exemples clars i contundents de periodisme anarquista. I que, en el cas de Frederica Montseny, aquesta condició va ésser mantinguda fins i tot després de 1931 quan passà a ésser redactora de "Solidaridad Obrera" (l'òrgan dels Sindicats Únics de la CRT catalana i portaveu de la Confederació Nacional del Treball) i va haver de simultanejar el periodisme sindical amb el treball a les publicacions familiars. Però, també, és evident que els casos de Soledad Gustavo i de Frederica Montseny van ésser excepcionals en molts aspectes. Sobretot, perquè el funcionament i prestigi de les edicions de "La Revista Blanca" van permetre uns nivells de professionalització que

eren poc comuns a la resta del moviment anarquista.

En efecte, la tònica general de la premsa anarquista va ésser abans de 1930 la d'un nombre relativament elevat de títols que, o bé se succeïen els uns als altres d'acord amb el ritme de les circumstàncies polítiques i de la repressió, o bé desapareixien i tornaven a aparèixer fins i tot amb capçalera diferent al vaivé de la vida dels grups d'afinitat anarquista i de les dificultats econòmiques, sense arribar mai ni a la longevitat, ni a llançar grans tirades (lògicament, el 1930, la transformació de "Tierra y Libertad" en òrgan de la Federació Anarquista Ibèrica va alterar aquesta tònica). Des d'aquesta perspectiva, el caràcter excepcional de "La Revista Blanca" és evident. Es va mantenir al llarg de dues èpoques, set i tretze anys, respectivament. I aquestes etapes, encara que separades per un període de temps llarg, el dels anys 1905-1923, donen un total de més de 500 números publicats: 168 i 382, respectivament. Respecte a la difusió, la precarietat general de les xifres relatives a la premsa obrera no impedeix assenyalar que el nivell assolit per "La Revista Blanca" va ésser important en nombres absoluts i sense necessitat de recórrer a arguments de dimensió tan incerta com els d'una difusió oral complementària. El primer número de l'època madrilenya es va exhaurir ràpidament i quan, transcorreguts els dos primers anys, la venda es va estabilitzar, "La Revista Blanca" va vendre 8.000 exemplars quinzenals, aproximadament i "Tierra i Libertad", aquell suplement que, segons Urales, havia nascut xic per augmentar

ràpidament de grandària, tirava uns 15.000 exemplars. De fet, aquestes dades van representar el màxim nivell assolit per "La Revista" i un sostre que no tornaria a tocar-se mai. Els anys 1930-1936 i malgrat la mobilització social i política que caracteritzà el període republicà, "La Revista Blanca" vengué una mitjana de 6.000 còpies i depengué econòmicament de la resta de publicacions que editaven els Montseny, especialment de "La Novela Ideal". Però, també d'"El Luchador", un "periòdic sàtira, crítica, doctrina i combat", amb la creació del qual els Montseny pretengueren el 1931 o bé aprofitar la demanda creada a l'entorn de "Tierra y Libertad" (el setmanari de la FAI), o bé donar suport a aquest periòdic de la Federació Anarquista que tot just acabava d'ésser suspès. Dedicat al comentari anarquista d'actualitat, "El Luchador" arribà a tirar als seus millors moments entre 30 i 50.000 còpies. Aproximadament, la meitat de les que "Solidaritat Obrera" venia el 1931, poc després d'ésser proclamada la República i en "plena lluna de mel" amb el nou règim.

La tasca editorial de la família Montseny va començar a finals del XIX, seguint els passos d'altres models de propaganda anarquista internacional (el de Grave i "Les Temps Nouveaux", per exemple). Però, també, com a resposta a una ocasió que era favorable gràcies a l'interès manifestat per les classes populars respecte a la literatura social i la mateixa "Revista Blanca". El 1699 van publicar junt amb "La Revista Nueva" de Madrid, "La Conquista del Pan" de Kropotkin i, encara que a aquest títol aviat en seguiren d'altres, l'entrada dels Urales al camp de les edicions anarquistes va ésser

molt més decidida i organitzada a partir de 1923-1927. Les edicions de "La Revista Blanca" van publicar llavors novel·les i obres d'acusada significació social, van distribuir textos obreristes d'altres editorials i com que cap a 1925 ja havien arribat a vendre en el cas d'alguns títols molt excepcionals una mitjana aproximada de 6 o 10.000 còpies, en aquest mateix any llançaren "La Novela Ideal". Aquesta va ésser una col·lecció de petites narracions populars (32 pàgines com a mitjana) que, de vegades també va difondre el seu propi almanac i que, en general, va resultar un autèntic èxit editorial. Tanmateix, dos anys més tard, "La Revista Blanca" anunciava una nova col·lecció que hauria de dir-se "Voluntad" i estar dedicada a novel·les de més dimensió, però, d'iguals característiques. Després vindrien "La Novela Libre" i "El Mundo al Día", una col·lecció de petits llibrets dedicats a la divulgació de temes com pedagogia, art, moral, ciències i higiene sexual, prenatal o esportiva, que va publicar-se a partir del febrer de 1935 i va ésser el darrer brot de l'arbre familiar. De fet, l'èxit de les edicions dels Urales va sobrepassar el de la mateixa "Revista Blanca" i, encara que no faltaren les dificultats, "La Novela Ideal", per exemple, va publicar 591 títols tot al llarg de tretze anys de vida. L'últim va correspondre al 5 de gener de 1936, en plena guerra civil, i quan feia més d'un any que havia desaparegut "La Revista Blanca". Poc després de néixer, "La Novela Ideal" ja venia 15.000 exemplars de cada títol i quan els seus promotors esperaven arribar als 25.000, aquest nivell va ésser fins i tot doblat. Per la seva part, les vendes de "La Novela Libre"

oscil·laren entre els 25 i els 30.000 exemplars.

En general, els propòsits estrictament editorials de la família Montseny van ésser molt diversos. Ja han estat contemplats els dels anys 1898-1905. I, encara que és evident que aquests es van mantenir pràcticament inalterables tot al llarg dels anys, iniciatives com la de "La Novela Ideal" van ésser aconsellades no sols per les noves situacions polítiques, sinó també de l'evolució de la demanda. El 1925, per exemple, les limitacions imposades a la propaganda i l'actuació dels anarquistes per la repressió "primorrivista" exigiren d'aquestes vies de presència indirecta. En el cas dels Urales i a més de "La Revista Blanca", és clar que un dels mitjans escollits va ésser el de la novela popular, en primer lloc, perquè resultava molt del gust de l'època i, en segon, perquè la proliferació d'aquest tipus de col·leccions populars en aquells anys manifesta els nivells d'acceptació que aquestes tingueren.

Inalterable va romandre, també, l'estructura i el funcionament intern de "La Revista Blanca" i de les seves edicions. Van ésser una petita unitat familiar que funciona gràcies a l'ajut de tots els seus membres. De fet, aquest funcionament només va ésser alterat quan l'any 1903 "Tierra y Libertad", el Suplement de "La Revista Blanca" passà a ésser diari, i es veieren llavors forçats els Montseny a recaptar el treball de col·laboradors que, com Julio Camba o Antonio Polo, el mateix que ja havia editat "El Rebelde", un altre periòdic anarquista, eren aliens al cercle familiar. En general, tant "La Revista Blanca" com la resta de publicacions que editaren

els Montseny van ésser confeccionades a impremtes que, com "Antonio Marzo" de Madrid o "Impresos Costa" de Barcelona oferien condicions avantatjoses. Normalment es pagava un número quan es lliurava el següent i, per tant quan bona part del primer ja estava venuda. El trasllat de les saques estava en mans de transportistes i les trameses es realitzaven per correu, sovint gràcies a empleats "d'idees". De la resta, és a dir, de l'administració i de la redacció, se n'ocupaven els Montseny des de casa seva. Urales, i més tard Frederica Montseny o el seu company Germinal Esgleas organitzaren la redacció de "La Revista Blanca" per a la qual a més escrigueren gran nombre d'articles (pràcticament a tots els números n'apareixia un del pare i un altre de la filla). A més, de les plomes de Federico Urales i de Frederica Montseny també sortiren bona part de les novel·letes i textos publicats a les diferents col·leccions. Sense anar més lluny, de les 521 "novel·les ideals" publicades un 25% anaven signades per ells, 42 títols corresponien a Frederica i 91 al seu pare. Soledad Gustavo es va encarregar sempre de les qüestions administratives (sovint amb l'ajut d'Elisa Morros, una cunyada d'Urales) i ja hem vist com també va responsabilitzar-se d'algunes tasques a la redacció. La pròpia Frederica Montseny reconeix l'existència a casa seva d'una autèntica "divisió familiar" del treball periodístic i editorial. "Si la mare no tenia temps d'escriure una cosa, era le pare el qui ho feia per ella" i "altres vegades era Soledad Gustavo la que corregint textos del pare (...) referia paràgrafs o planes senceres". I són, també, els testimonis de Federico Urales i

de la mateixa Frederica els que permeten establir que els diners necessaris per a la subsistència de la família procedien gairebé tots de la venda dels periòdics i de les novel·les i que, en alguns casos, aquests ingressos fins i tot havien permès pagar alguns treballs publicats (per exemple, els de Max Nettlau, el vell anarquista austríac que era incondicional dels Montseny). Quan aquest diners no arribaven, els recursos obtinguts, bé amb les traduccions que feia Soledad Gustavo, bé amb la venda dels productes de l'hort i dels animals que allí es criaven, en comptes de dissoldre el funcionament familiar de les edicions de "La Revista Blanca" no feien més que reafirmar-lo.

Autodidactisme, propaganda anarquista i dedicació familiar s'havien combinat fins a produir un tipus de periodisme, l'exercici del qual tenia aspiracions d'ofici i elements de militància política. I ho havia fet en un moment en què el periodisme no tenia escola i en què, per tant, els periodistes arribaven al seu exercici bé des del món de la política, les lletres, l'ensenyament o l'advocacia, bé des l'aprenentatge quotidià enmig de què, tipus i maquinària gràfica.

Susanna Tavera i Garcia

Universitat de Barcelona

